

דגם תשובות לשאלון בתנ"ך לבתי הספר העיוניים

מס' 002116, 002582. קיץ תשע"ז

חלק א — דמויות מופת

1. אסתר

א. (1) (בפסוק זה מכונה אסתר "המלכה", ולא "אסתר המלכה"). אפשר ללמוד מכך שבשלב זה של ההתרחשות כבר הייתה אסתר שקועה בחייה בארמון ובתפקידה. בעיניה, עיניים של מלכה, לא היה זה ראוי ללבוש שק.

(2) הטיעונים בדברי מרדכי שגרמו לתפנית בהתנהגותה של 'אסתר' (יש לציין שניים):
 — "אל תדמי בנפשך להימלט בית המלך מכל היהודים" — בניגוד למה שהיא חושבת, גזרת אחשוורוש עלולה לפגוע גם בה ולכן כדאי לה לסייע בביטולה.
 — "רווח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר" — בדברים אלה אפשר לראות הבטחה ועידוד שהגזרה תבטל והיהודים יינצלו בכל מקרה, גם אם היא לא תהיה מעורבת בכך.
 — "מי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות" — בדברים אלה אפשר לראות תוכחה על כך שאסתר נמנעת ייעודה, אך גם עידוד וחיזוק שהצלת עמה היא הייעוד שלשמו הגיעה לבית המלך ולכן ה' יסייע לה למלא ייעוד זה.

ב. (1) על פי המדרש, ימי הצום שביקשה אסתר חלו במהלך חג הפסח, שבו אסור לצום.
(2) על פי המדרש, אסתר טענה כי אם הגזרה לא תבוטל ועם ישראל לא יינצל לא יהיו מי שיחגגו את חגי ישראל ולכן מותר לצום אפילו במהלך חג הפסח כדי לאפשר לה לבטל את הגזרה.

ג. (1) אסתר ביקשה מן החכמים לכלול את סיפור מגילת אסתר בכתבי הקודש.
(2) הסיבה לסירוב (הראשוני) של החכמים לפי המדרש היה חשש שסיפור המלחמה של היהודים במבקשי נפשם יעורר כעס על ישראל בקרב אומות העולם. הסיבה לסירוב לפי מלבי"ם היא כי אסור להוסיף ספר על ספרי התנ"ך.

2. גדעון

א. (1) ה' ציווה על גדעון להשיב את היראים אף שהייתה זו מלחמת מצווה כדי לצמצם את מספר הלוחמים למינימום ובכך להגדיל את נס הניצחון ולחזק את אמונת העם בה.
(2) מבחן המלקקים נועד לצמצם עוד יותר את מספר הלוחמים.
 כמה הסברים אפשריים לשאלה מה נועד המבחן לבדוק (יש לכתוב שני הסברים שונים):
 — המבחן נועד לבדוק אומץ (כריעה על הברכיים ושתייה בצורה נוחה מעידה על חוסר פחד מפני האויב ושתייה מהירה וחפזוה כמו של כלב מעידה על חיפזון מתוך פחד) (על פי יוסף בן מתתיהו ב"קדמוניות היהודים").
 — המבחן נועד לבדוק את מידת האמונה (כריעה על הברכיים הייתה תנועה אופיינית לעובדי הבעל ועבודות זרות אחרות) (על פי רד"ק).
 — המבחן נועד לבדוק את מידת הזריזות והניקיון של הלוחמים. (ליקוק המים מן היד במקום שתייה בכריעה מעיד על ניקיון, זריזות והסתפקות במועט) (על פי פירוש "דעת מקרא").
 — המבחן נועד לבדוק את החריצות והגבורה של הלוחמים (רלב"ג).

- ב.** תכסיסים שנקט גדעון בשלב הראשון של המלחמה (רק על פי פסוקים ט"ו-כ"ג):
- שלח את נערו אל מחנה האויב. פעולה זו נועדה לבחון את תחושות האויב לקראת הקרב הצפוי. (באמצעות תגובת הלוחמים שהעידה על פחד עודד גדעון את חייליו.)
- חילק את מחנה הלוחמים לשלוש קבוצות. פעולה זו נועדה לאפשר ללוחמים לתקוף את האויב משלושה כיוונים שונים כדי ליצור אצלו תחושה שצבאו של גדעון מונה מספר לוחמים רב.
- ג.** (1) המשותף: איש מישראל שומע מפי אנשי האויב על פחדם מפני בני ישראל (ומתוך כך מבין שה' עוזר לישראל במלחמותיהם).
- (2) נקודות דמיון בין ההתנהגות של גדעון להתנהגות של יהונתן (יש לציין שתיים):
- לוחם מישראל יוצא למחנה האויב עם נערו, הגיבור לומד מדברי האויב על תחושותיו כלפי צבא ישראל, הלוחם יוצא למתקפה בצבא האויב על בסיס הדברים ששמע.

3. אלישע

- א.** (1) הקשר בין ריפוי המים ביריחו לבין הריגת הנערים בידי הדובים (על פי המדרש המובא ברש"י):
- נערים שהתפרנסו משאיבת מים, הביאו מים מבארות סמוכות אל העיר יריחו שהמים בה לא היו טובים לשתיה, הם הנערים שקיללו את אלישע הנביא, מתוך כעס על שהמתיק את מי המעיינות ביריחו וקיפח את פרנסתם.
- לקבל גם: סיפור המתקת המים ביריחו מעצים את חומרת מעשיהם של הנערים. הוא מאיר אותם ככפויי טובה שגמלו לאלישע רעה תחת טובה וקיללו אותם למרות שעזר להם ולאנשי עירם.
- (2) הנערים כינו את אלישע "קרח" כדי לרמוז לכך שאינו במעלת הנבואה של אליהו שהיה "בעל שַׁעַר". אן הנערים בדבריהם ציינו את המאמץ של אלישע לעלות במעלה ההר מיריחו לעומת אליהו שעלה בסערה השמימה.
- ב.** (1) הקשיים שעוררה התגובה של אלישע (יש לציין שניים):
- מדוע הגיב תגובה קשה כל כך להתנהגות של ילדים צעירים?
- מדוע לא נהג אלישע כמו נביאים אחרים, שמחלו על כבודם, ולא התעלם מן העלבונות?
- (2) ביחידה נלמדו שלושה כיוונים אפשריים בנוגע להתנהגותו של אלישע, ועל פי כל אחד מן הכיוונים האחריות על מות הנערים מוטלת על מישהו אחר. יש לציין מי היה אחראי למות הנערים על פי אחד מן הכיוונים.
- הנערים אחראים למותם כי חטאו בחטא חמור מאוד של זלזול בנביא ובמעמד הנבואה. (אלישע העניש אותם כדי לשמור על מעמד הנבואה [על פי מלבי"ם]).
- אלישע אחראי למותם אך הוא נהג שלא כהוגן ואף נענש על כך. (על פי הגמרא בסוטה, מ"ז ע"א "תנו רבנן, שלשה חלאין חלה אלישע. אחד שגירה דובים בתינוקות ואחד שמת בו, שנאמר: 'ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו'").
- לאנשי העיר הייתה אחריות על מות הנערים ולא לאלישע. הם היו צריכים ללוות את אלישע, להכיר לו טובה
- על ריפוי המים, ואז היו מצליחים למנוע את הזלזול בו וממילא את הקללה והעונש. (על פי הגמרא בסוטה, מ"ו, ע"ב: "אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר: כל שאינו מלוה ומתלוה — כאילו שופך דמים, שאילמלי ליווהו אנשי יריחו לאלישע לא גירה דובים לתינוקות.")

- ג. דוגמאות מסיפורי אלישע לשינוי תודעה או התנהגות של אדם אחר באמצעות נס שחולל אלישע (יש לכתוב אחת).
- רוב הדוגמאות אינן בחומר הלימוד ליחידה זו.
- נס אסוך השמן – סייע לאלמנת אחד הנביאים לפרנס את עצמה ואת ילדיה באמצעות היווצרות פלאית של שמן. השפעת הנס: הגדיל את אמונתה של האישה בה' ובכוחו של הנביא, נתן לה הרגשת מסוגלות ושפע.
- סייע לאישה השונמית ללדת בן. הנס הזה הוכיח לה את כוחו ואת כוחו של ה' וגם גרם לה להרגיש בהסרובו של ילד למרות שלא ביקשה ילד מיוזמתה.
- החייה את הילד שמת בפתאומיות. הנס העצים את האמונה של השונמית בכוחו של ה' ובכוחו של אלישע כנביא.
- הראה לנערו את ההר מלא סוסים ורכב אש. הנס חיזק את האמונה של הנער בכוחו של ה' ובהשגחתו על ישראל.
- סנוור את השבויים הארמיים והוליך אותם לעיר שומרון. הנס גרם לארמים לפחד מישראל ולא לבוא יותר לתקוף אותם ולמלך ישראל הנס המחיש את מגבלותיו וחיזק את האמונה שלו בה'.
- ריפא את נעמן שר צבא ארם מצרעתו באמצעות טבילה בירדן. הנס העלה את מעמדם של ארץ-ישראל ושל האמונה הישראלית בעיני נעמן.
- קילל את גיחזי ואת צאצאיו שילקו בצרעת וכך אכן היה. הנס הזה חיזק את מעמד הנבואה.
- לאחר מותו של אלישע הושלכה לקברו גופת איש מת וכאשר המת נגע בעצמותיו של אלישע הוא חזר לחיים. לנס הזה הייתה השפעה של בהלה מצד אחד וחיזוק האמונה בנביאי ישראל בקרב הארמים מצד שני.

נושא ב – ארבעה נביאים

4. הושע

- א. (1) הציווי על הושע לשאת אשת זנונים נועד לסמל את חוסר הנאמנות של ישראל לה' שבא לידי ביטוי בעבודה הזרה שעבדו.
- (2) דוגמאות למעשים של נביאים נוספים (יש לציין מעשה אחד של נביא אחד):
- השמות הסמליים שהצטווה ישעיהו לתת לבניו.
- הציווי לירמיהו לא לשאת אישה ולא להוליד בנים.
- הציווי ליחזקאל לא להתאבל על מות אשתו.
- ב. (1) ה' ינקום את דמו של נבות היזרעאלי שנהרג בידי אחאב מידי צאצאיו אן ה' ינקום בבית יהוא על שהרגו את צאצאי אחאב.
- (2) השאלה שהסמיכות מעוררת: מה הביא לשינוי מנבואת פורענות בסוף פרק א' לנבואת נחמה בתחילת פרק ב'?
- תשובות אפשריות (יש לציין אחת):
- דברי הושע אינם נבואת נחמה מאת ה' אלא תפילה ובקשת רחמים על ישראל.
- למרות כעסו על חטאיהם רצה ה' להתפייס עם ישראל.
- נבואת הנחמה נועדה להבהיר לישראל שהנתק בינם לבין ה' הוא זמני ולא מוחלט.

ג. כשם שלאחר הזריעה הזרע נרקב במעמקי האדמה ואינו נראה כלפי חוץ אך זהו שלב הכרחי בצמיחה, כך גם הגלות נראית כסופו של העם אך למעשה היא שלב הכרחי לפני בוא הגאולה והתחייה המחודשת של העם.

5. עמוס

- א. (1) אמציה טען כי עמוס הנביא קושר קשר — מתכנן מרד כנגד המלך.
(2) הבדלים בין דברי עמוס לבין דברי אמציה (יש לציין אחד):
— עמוס דיבר על פורענות שתבוא על בית ירבעם: "וקמתי על בית ירבעם בחרב". ואמציה טען כי עמוס ניבא מוות ישירות לירבעם: "בחרב ימות ירבעם."
— אמציה השמיט בדבריו את נבואת עמוס על חורבן הבמות והמקדשים.
— אמציה הוסיף על דברי עמוס את נבואת החורבן: "וישראל גלה גלה מעל אדמתו" (למרות שעמוס רק התנבא שהמקדשים יהיו לשממה אך לא שהעם יגלה).
- ב. (1) אמציה "מייעץ" לעמוס לנבא פורענות על ממלכת ישראל בממלכת יהודה, כי שם ישמחו לשמוע נבואות כאלה ואולי אף ישלמו לו על כך.
(2) דברי עמוס: איני נביא מקצועי המנבא מה ששומעיו רוצים לשמוע לשם פרנסה. אני מנבא רק מה שנמסר לי מאת ה' (אף אם מסר זה אינו נעים לשומעיו).
- ג. על פי דברי רבי יוסי בר יהודה בתלמוד, הנבואות בנויות בדגם "שלושה וארבעה" כדי להדגיש שהעונשים באו על כך שחזרו ארבע פעמים על אותה עברה (ובשלוש הפעמים הקודמות שעברו עברה זו נסלח להם). על פי פירוש רד"ק הדגם הזה מדגיש שכולם חטאו בעברה החמורה ביותר של חמס ולכן נענשו גם על עברה זו וגם על שלושה העברות החמורות שקדמו לה.

6. מיכה

- א. (1) ה' טען כלפי ישראל שלמרות החסדים והטובה שגמל עמם הם אינם מכירים לו טובה. האירועים ההיסטוריים המוזכרים (הציל אותם ממצרים ומקללות בלעם, שלח להם מנהיגים טובים) הם הוכחות לטובות שעשה ה' עם ישראל.
- (2) ההרים והגבעות הם כינוי לאבות ולאימהות (על פי רש"י). ה' פונה אליהם כדי לבקש מהם לקבל אחריות על מעשי בניהם או כדי שילמדו זכות על בניהם החוטאים. ההרים והגבעות יכולים להיות גם איתני הטבע אליהם פונה הנביא.
- ב. (1) — בפסוקים ו'-ז' מוכיח הנביא את העם על שהם מרבים בקרבנות מתוך מחשבה מוטעית שפעולות אלה רצויות בעיני ה' ויביאו לכפרה על חטאיהם. אך קרבנות אדם ("האתן בכורי פישעי").
— דרישות הנביא מן העם בפסוק ח': משפט צדק, גמילות חסד, צניעות בעבודת ה' (בניגוד לריבוי קרבנות שיש בו ראוותנות וגאווה).
- (2) במלכים ב', פרק ט"ז, פסוק ג', נכתב על המלך אחז: "וגם את בנו העביר באש כתועבות הגויים"
— פסוק זה מוכיח את דברי מיכה על אודות הקרבת קרבנות אדם למולך.
- ג. (1) ההבדל הוא סוג המצווה שדורש הנביא מן העם. (לפי ראב"ע נדרשת מן העם הקפדה בתחום שבין אדם לה' ולפי המדרש במילים אלה דורש הנביא מן העם מצוות שבין אדם לחברו, שהם פירוט או

דוגמאות של ההנחיה הכללית "עשות חסד"). אן לפי ראב"ע הדרישה היא דרישה כללית של הליכה בדרכי ה' ולפי המדרש הדרישה היא לקיים מצוות מסוימות.
(2) בתחילת הפרק מיכה הוכיח את העם על חוסר נאמנות לה', לכן פירוש ראב"ע שעל פיו הנביא דורש מן העם הקפדה בתחום שבין אדם לה' מתאים יותר להקשר הפסוקים.

נושא ג — פרשנות רש"י ורמב"ן

7. ערכים בפרשנות רש"י

- א. מן הפסוק הראשון ("ואדם אין לעבוד את האדמה") מלמד רש"י על כוחה של התפילה להוריד שפע לעולם. (יתקבלו תשובות נוספות המתאימות לפירוש רש"י לפסוק זה — "לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים.")
- מן הפסוק השני ("כי שמע א-להים אל קול הנער") מלמד רש"י כי תפילת החולה על עצמו יכולה להתקבל לפני ה' מהר יותר מתפילה של אחרים לרפואתו. (פירוש רש"י לפסוק זה — "את קול הנער — מכאן שיפה תפילת החולה מתפילת אחרים עליו, והיא קודמת להתקבל").
- ב. (1) שאלת רש"י: מדוע נענשו אנשי דור המבול בעונש של כליה ואילו אנשי דור הפלגה נענשו רק בעונש של פיזור אך לא הומתו? והרי, לכאורה, חטאם של אנשי דור הפלגה (כפירה בה' וניסיון למרוד בו) היה חמור יותר!
- (2) הערך: חשיבותם וגדולתם של שלום ואחדות בין בני אדם.
- רש"י (בעקבות חז"ל) לומד זאת מן העובדה כי אף שחטאם של אנשי דור הפלגה היה חמור לפחות כמו חטאם של בני דור המבול, ה' הקל בעונשם מפני שהיו מאוחדים.
- ג. (1) לפי רש"י, דברי משה על ישראל: "והם לא יאמינו לי" היו לשון הרע.
- (2) גם בפירוש זה וגם בפירושים הפותחים את חמשת חומשי תורה רש"י מדגיש את חיבתם המיוחדת של ישראל בעיני הקב"ה.

8. השימוש של רש"י במדרשי חז"ל

- א. סיבות שבגללן מביא רש"י בפירושו מדרשי חז"ל (יש לציין שלוש):
- כדי להשלים פערים בסיפור המקראי.
  - כדי להעמיק את תיאורי הדמויות.
  - כדי לזהות ולתת שם לדמויות שלא נזכרו בשמן.
  - כדי להסביר חזרות בסיפור שנראות מיותרות.
  - כדי להסביר סמיכות של אירועים.
  - כדי להסביר שאלות או קשיים המתעוררים מתוך תוכן הפסוקים.
  - כדי ללמד ערכים

ב. (1) — הפירושים של רשב"ם ושל ספורנו צמודים לפשט, ואינם כוללים שיפוט מוסרי בנוגע לדמותו של עשו אלא רק מסבירים מה היה עיסוקו. פירוש רש"י לעומתם מפורט יותר, מבוסס על דברי חז"ל במדרש ואינו מפרש את המילים כפשוטן אלא רואה בהן דימוי להתנהגות בלתי מוסרית של עשו. — המגמה של רש"י בפירושו היא להציג את דמותו השלילית של עשו (מעבר למתואר בפסוקים).

(2) דוגמאות נוספות (מתוך היחידה) לפירושי רש"י המאירים באור שלילי את דמותו של עשו (יש לציין אחת):

— פירוש רש"י לבראשית, פרק כ"ה, פסוק י"א: "אף על פי שמסר הקדוש ברוך הוא את הברכות לאברהם, נתיירא לברך את יצחק מפני שצפה את עשו יוצא ממנו."

— פירוש רש"י לפרק כ"ה, פסוק כ"ט: "והוא עיף" — ברציחה, כמה דתימא "כי עיפה נפשי להורגים" (ירמיה ד', ל"א).

— פירוש רש"י לבראשית, מ"ח פסוק כ"ב: "אשר לקחתי מיד האמורי — מיד עשו שעשה מעשה אמורי.

דבר אחר: שהיה צד אביו באמרי פיו."

— פירוש רש"י לבמדבר, פרק כ', פסוק כ"ג: "מגיד שמפני שנתחברו כאן להתקרב לעשו הרשע, נפרצו מעשיהם".

אפשר לקבל גם דוגמאות מפירושי רש"י על עשו שלא הובאו ביחידה.

ג. (1) הארועים: — המריבה בין שני העבדים העבריים (שמות, פרק ב').

— הותירו מן עד בוקר בניגוד למה שהורה משה.

(2) המגמה: להעצים שליליות של דמות בעייתית.

9. ערכים בפרשנות רמב"ן

א. (1) בדבריו לויקרא, פרק י"ט, פסוק ב', רמב"ן מדגיש שאסור לאדם להיות "נבל ברשות התורה",

כלומר — לא לעשות מעשים המותרים הלכתית אבל אינם ראויים מוסרית.

(2) דוגמאות שמביא רמב"ן להוכחת ההנחה המוסרית שלו:

— התורה מתירה שתיית יין, אולם שתיית יין מופרזת עלולה להוביל את האדם להתנהגות גסה, מופקרת או בלתי מוסרית ולכן לא כדאי להרבות בשתייה.

— התורה מתירה חיי אישות, אבל לא מופרזים.

— את נח ואת לוט הובילה שתייה מופרזת להתנהגות בלתי מוסרית.

— נזיר שרוצה להתעלות מבחינה מוסרית ורוחנית נמנע לגמרי משתיית יין.

ב. רש"י בפירושו לומד מהפסוק שיש להיזהר מחטאים ומעברות אך רמב"ן מרחיב ולומד מפסוק זה התרחקות גם מהתנהגות שלילית שהיא אינה עברה. הדרישה המוסרית שבפירוש רמב"ן גבוהה יותר כי היא אוסרת על האדם גם התנהגות שאינה אסורה משום שהיא מופקרת, נהנתנית או מפני שהיא עלולה להוביל להתנהגות אסורה.

ג. גם בפירושו בנוגע להינזרות זמנית מן היין רמב"ן משבח את האדם שבחר להתנזר, ורואה בו דבר ראוי.